

חוות דעת על עבודתו של מר אפרים חמיאל
החיים בשני עולמות – "הדרך המוצעת"
תגובה דתית למודרנה בהגותו של מהר"ץ חייט, ש"ר הירש ושד"ל

בעבודתו המענינית והמצינית עוסק מר אפרים חמיאל במשמעותם של שלושה הגנים דת"ם, המעורבים בעולם הרובנות, והמהווים, לפי קביעתו, מעין עמדת ביניים בין האורתודוקסיה לבין הרפורמה. מר חמיאל מתאר במחקרו את הרקע להופעתו של כיוון זה ותרום רבות להעמקת תולדות הרוח של יהדות מרכז אירופה, גליציה (אז אוסטריה), גרמניה ואיטליה ביבול השנים שבין 1820-1879.

מר חמיאל מעמיד זה מול זה את שלושת הגנים, ו庫רא את תשומת לבו לשווה ולשונה שביניהם. השווה לכואורה ברור: ניסיון לקבל גם ייחד, את המודרנה והמסורת הדתיות. אלא

שבתולדות האידיאות החשובים הגוננים השונים של עמדות לכואורה קרובות. זאת זאת חוקר חמיאל בעבודתו. את הצד השווה מסביר מר חמיאל בפרק הראשון של עבודתו, ובצדק הוא קורא תשומת לב לעובדה שההילכה בדרך האמצעית, פירושה מתח מתמיד גם (וודהי באוטה ותקופה) להיות חשופים להתקפות בני הצדדים. רוב העבודה מוקדשת להבנת השונה.

בדין דיפרנציאלי זה על השיטות השונות, מתמקד מר חמיאל בזה אחר זה, בתשובות שנთנו על ידי שלושת הגנים לשאלות הדור ותגובהיהם למאורעות ולביעות העקרונות

שהתעוררו ועמדו ביכולתם הימיים. כך למשל הוא מנטה באחד הפרקים החשובים במחקר, פרק השני, את יחסיהם ללימוד המדעי של המקרא ולדיניהם על היחס שבין התורה שככטב לתורה שבעל פה. סוגיה זאת חשובה במיוחד לאור התפתחות הלימוד ההיסטורי

של התשבע"פ באותם שנים, ולהשיבותה בתחום ההלכה ושינוייה. חשובה גם הסוגיה האחורייה הנידונה בספר, והוא היחס לאמנציפציה ולגאולה, לארץ ישראל וללאומים

היהודית. התוצאות הדיפרנציאליות של מר חמיאל מסוכמות בדיאגרמה שבעמ' IX נבלוה שלאחריה. לפי חמיאל, שד"ל והירש שותפים גם יחד ב"מרד" הרומנטי נגד הרוצוניזם. ש"ד לוצטו ומהר"ץ קרובים בסוגיות התפתחותה של התורה שבעל פה, שאת השלכותיה, אליבא דחמייל חיות לא הבין עד הסוף. בצלע השלישי, חייט והירש קרובים בפונדמנטלים שלהם.

בזורה פשוטה זאת מצטייר בפנינו המייחד שבכל אחד מן הגנים, ייחוד שיבוא לידי פירוט

בניתו מוצאה בפרקיו השונים של הספר. לאור ניתוחו רואה חמיאל את חיוט כתלמוד-

רצינטלייסט, את הירש כמחנן רומנטי וניאו-פונדמנטלייסט ואף שד"ל כחוקר רומנטי בעל עמדה

הקרובה לתורת האמת ההפוכה.

ה庫רא את עבודה המחקר של מר חמיאל מתרשם מעובדה נוספת. לאורך כל העבודה פורמים דיונים ממצאים על "פרטים" שונים, המהווים עבודות חשיבות כשלעצמם. דוגמה יפה היא הדיון המשווה על המונח 'גר' במשמעותם של שר"ה ושל שד"ל (עמ' 97-100). במיחוד מעניין הוא הנספה על "חישות לימוד ההיסטוריה" (עמ' 274-281). הפרטים משלימים את הכלול. וכן בגישתו של חמיאל ובעובדה בשלמותה שלעצמה יש חדש, אך החדשושים העיקריים נמצאים בסוגיות המפורטות הנידונות. אגדים את דברי בכמה מחידושים הספר מהתוצאות המקוריות שבו, דוגמאות שלימחו על המכול:

[1] חמיאל מבחין בין שתי תקופות בගישתו של חיוט לרפורמה. פרשת המים ביניהם בסוף

שנות הארבעים אחרי אסיפות הרבנים הרפורמים. בכך הוא מתפלמס עם ברוריה הוטנר

שקרבה את חיוט לרפורמה עם ד' אלנסון, שקידב אותו לחותם סופר, ולדעתי מפרק את

דעותיהם (עמ' 112-116 וביחד עמ' 113 הע' 34-35).

[2] חשוב הוא בירור עמדתו של ש"ר הירש מול הרפורמים, ההבחנה בין המהפכנים לבין

המשיכים והאפשרות לשתף פעולה בעניינים פוליטיים (עמ' 135 ועוד, וביחד הע' 117). גם

כאן מתפלמס חמיאל עם התוצאות של אלנסון, וראה גם הע' 142 ועמ' 63 הע' 66.

[3] חמיאל מתפלמס עם רבקה הורוביץ (ד"ל) על שלושת הגנים שלפנינו. התיאור המפורט

של הרכות (272 ועוד) (וביחד הע' 216).

[4] בעמ' 342 מתפלמס חמיאל אותי, בכל הנוגע לעמדותיו של שד"ל. אני מודה על כך. נראה

לי שאני צודק, אך אני צריך לבדוק את הסוגיה לרווחה ולעומקה.

אוסף שסגןנו של מר חמיאל שוטף וידידותי. העבודה נראית לי חפה משגיאות. עיר רק שבעמ' IX של הקיצור האנגלי יש לתקן את הביטוי *true or contradiction* ולשים במקומו *free of contradiction*. פה ושם הינו משנה את הניסות, אך אלה הם פכים קטנים.

אמנם עלי להודות שאני נוגע בדבר, היות והיותו אחד המדריכים של מר חמיאל. ולמרות נגיעה זאת, חשב אני שאיני טועה בהdagishi שלפנינו בעובדה מצינית. יש בה דיון מצאה ומקיף בשאלות הכלולות, והתייחסות מפוררת ומדוחמת על הפרטים ועל הביבליוגרפיה הקשורה בהם. העבודה הרבה שהושקעה בעובדה, באה אל שכרה בתוצר הסופי. היא גם פותחת פתח להבנת השפעתם שלושת הגנים על הగות היהודית המאוחרת. בהתאם לכך, מבקש אני להעניק לעובdotו של מר אפרים חמיאל את הציון 'מעולה'.